

redakcja naukowa
Agnieszka Lasota i Jan L. Franczyk

SOCJOTERAPIA DZIECI I MŁODZIEŻY

DIAGNOZA I METODY PRACY

Wydawnictwo Akademickie Żak

Recenzent:
dr hab. Irena Pufal-Struzik, prof. UJK

© Copyright by Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków 2015
© Copyright by Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2015

Wydanie książki zostało dofinansowane przez
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Redaktor prowadzący:
Ewa Różycka

Opracowanie redakcyjne:
Joanna Graczyk-Adamska
Katarzyna Makaruk
Anna Pilewicz

Opracowanie graficzne:
Rekwizytornia Drzew

Projekt okładki:
Adam Lasota

ISBN 978-83-65231-06-2

Wydawnictwo Akademickie Żak
Jacek Śnieciński
ul. Gizów 6, p. 304
01-249 Warszawa
tel. 22 886 72 30
redakcja@wydawnictwozak.com.pl
www.wydawnictwozak.com.pl

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE <i>Agnieszka Lasota, Jan Leszek Franczyk</i>	7
Rozdział 1. <i>Jan Leszek Franczyk</i> DIAGNOZOWANIE PSYCHOLOGICZNE NIEPRZYSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO DZIECI I MŁODZIEŻY . . .	11
Rozdział 2. <i>Joanna Fryt</i> PROCESY GRUPOWE W SOCJOTERAPII DZIECI I MŁODZIEŻY . . .	25
Rozdział 3. <i>Małgorzata Cużytek</i> DIAGNOZA PROCESÓW GRUPOWYCH I SPOŁECZNEGO FUNKCJONOWANIA UCZESTNIKÓW GRUPY SOCJOTERAPEUTYCZNEJ	52
Rozdział 4. <i>Agnieszka Lasota, Edyta Klimowska-Bobula</i> ROLA BAJEK W PROCESIE WSPIERANIA ROZWOJU I TERAPII DZIECI	74
Rozdział 5. <i>Joanna Szczyrba-Poroszevska</i> ELEMENTY MUZYKOTERAPII W PRACY Z DZIEĆMI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM I WCZESNOSZKOLNYM	94
Rozdział 6. <i>Agnieszka Lasota, Elżbieta Szczudło</i> TERAPEUTYCZNA WARTOŚĆ SZTUKI I EKSPRESJI ARTYSTYCZNEJ W PRACY SOCJOTERAPEUTYCZNEJ	109

Rozdział 7. <i>Joanna Fryt</i> DRAMA W ROZWIJANIU UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNYCH	133
Rozdział 8. <i>Anna Tylikowska</i> FILMOTERAPIA JAKO NARZĘDZIE WSPOMAGAJĄCE SOCJOTERAPIĘ DZIECI I MŁODZIEŻY	147
Rozdział 9. <i>Ismena Ładecka</i> ETIUDA FILMOWA JAKO NARZĘDZIE DZIAŁAŃ PROFILAKTYCZNYCH I PRACY Z GRUPĄ	176
Rozdział 10. <i>Ewa Cisło, Agnieszka Lasota</i> POSZUKIWANIE WŁASNEJ TOŻSAMOŚCI I SAMOAKCEPTACJI W OKRESIE ADOLESCENCJI	190
Rozdział 11. <i>Anna Ozga</i> ROZWIJANIE WIEDZY O SOBIE I INNYCH U MŁODZIEŻY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ LEKKIEGO STOPNIA W TOKU INTENCJONALNYCH ODDZIAŁYWAŃ PSYCHOEDUKACYJNYCH	210
Rozdział 12. <i>Agnieszka Lasota, Małgorzata Banach</i> METODY TWÓRCZEJ PRACY Z DZIEĆMI I MŁODZIEŻĄ ZAGROŻONYMI NIEDOSTOSOWANIEM SPOŁECZNYM	224
Rozdział 13. <i>Agnieszka Lewicka-Zelent, Rafał Abramciów</i> SPOSOBY ROZWIĄZYWANIA KONFLIKTÓW PRZEZ WYCHOWANKÓW MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKÓW WYCHOWAWCZYCH	248
Rozdział 14. <i>Alina Kałużna-Wielobób</i> TRENING ROZWOJU KOMPETENCJI EMOCJONALNYCH DLA STARSZEJ MŁODZIEŻY I DOROSŁYCH	262
NOTY O AUTORACH	281

W P R O W A D Z E N I E

Przed wszystkim należy uczyć dziecko patrzeć, rozumować i kochać, dopiero potem uczy się je czytać; należy nauczyć młodzieńca chcieć i móc działać, a nie tylko wiele wiedzieć i umieć.

Janusz Korczak

Od kilkunastu lat w naszym kraju wzrasta zainteresowanie socjoterapią jako dziedziną wiedzy, która łączy w sobie osiągnięcia współczesnej psychologii, pedagogiki (zwłaszcza pedagogiki resocjalizacyjnej), medycyny, kryminologii, socjologii i innych nauk społecznych w zakresie pracy z dziećmi i młodzieżą sprawiającymi problemy wychowawcze. Nieliczne opracowania poświęcone socjoterapii, obecne na polskim rynku wydawniczym, mają charakter teoretyczny. Praca, którą pragniemy zaprezentować czytelnikom jest zorientowana raczej praktycznie. Otwierają ją rozdziały poświęcone problematyce diagnozy zaburzeń zachowania dzieci i młodzieży, którymi zajmuje się socjoterapia, oraz zagadnieniom związanym z funkcjonowaniem grup socjoterapeutycznych, kolejne opracowania dotyczą konkretnych metod i technik przydatnych w pracy z dziećmi i młodzieżą nieprzystosowanymi społecznie.

W rozdziale pierwszym Jan L. Franczyk przybliży problem znaczenia prawidłowej diagnozy w pracy z dziećmi i młodzieżą niedostosowanymi społecznie, wskazując, że pogłębiona diagnoza psychologiczna umożliwi nie tylko ocenę stopnia nasilenia objawów i form zaburzonych zachowań, ale przez wskazanie ich różnorodnych uwarunkowań ułatwia planowanie właściwego postępowania resocjalizacyjnego i terapeutycznego. W kolejnym rozdziale Joanna Fryt omawia praktyczne zagadnienia związane z założeniami, celami i czynnikami pomocowymi w grupie socjoterapeutycznej, jej strukturą i dynamiką oraz projektowaniem zajęć. Szczegółowo

opisuje etapy procesu grupowego w zespołach dzieci i młodzieży, wraz z jego typowymi zakłóceniami i kierunkami pracy. Małgorzata Cużytek z kolei skupia się na problemie diagnozy procesów grupowych oraz społecznego funkcjonowania uczestników pracy socjoterapeutycznej. Autorka w rozdziale trzecim podjęła próbę połączenia wiedzy teoretycznej z własnymi praktycznymi doświadczeniami w pracy z małymi grupami dzieci i młodzieży w ramach zajęć socjoterapeutycznych.

Następne opracowania zawarte w książce zostały poświęcone metodom stosowanym w pracy socjoterapeutycznej. I tak, Agnieszka Lasota oraz Edyta Klimowska-Bobula wprowadzają odbiorcę w problematykę bajkoterapii jako jednej z najcenniejszych i zarazem najprostszych metod wykorzystywanych przez psychologów, pedagogów, a także rodziców w procesie terapeutycznym i wspierającym prawidłowy rozwój dzieci. W prezentowanym rozdziale autorki omawiają rolę bajek ze względu na ich funkcje – edukacyjną, terapeutyczną i relaksacyjną. W rozdziale piątym, poświęconym muzykoterapii, Joanna Szczyrba-Poroszewska prezentuje techniki, ćwiczenia i modele stosowane w muzykoterapii dzieci wykazujących zaburzenia zachowania, istotne w pracy nauczyciela, pedagoga czy psychologa. Następny rozdział, autorstwa Agnieszki Lasoty i Elżbiety Szczudło, dotyczy przeglądu i analizy wpływu różnorodnych form i rodzajów sztuki na szeroko rozumiany proces terapeutyczny. Autorki rozpatrują w nim takie formy ekspresji artystycznej, jak: fotografia, malarstwo i rysunek, kreatywne pisanie, muzyka i taniec oraz rzemiosło artystyczne. Podejmują także próbę naszkicowania właściwej postawy nauczyciela, opiekuna czy terapeuty wobec młodych artystów i ich procesu twórczego.

Ważnym zagadnieniem w praktyce socjoterapeutycznej jest wykorzystanie dramy. Temat ten podejmuje Joanna Fryt. Czytelnik zapoznaje się z podstawowymi założeniami i działaniem dramy (specyfiką uczenia się poprzez wchodzenie w role, tworzenie fikcyjnych historii i ich bohaterów), a także różnicami między dramą, teatrem i psychodramą. Autorka opisuje również sposoby przygotowania uczestników do odgrywania ról oraz przykładowe techniki dramatyczne. Z kolei Anna Tylikowska wprowadza w problematykę filmoterapii – stosunkowo nową technikę pracy psychologicznej, dającą możliwości realizowania terapeutycznych, edukacyjnych i rozwojowych celów socjoterapii dzieci i młodzieży. W opracowaniu

prezentuje definicję filmoterapii, mechanizmy jej działania i socjoterapeutyczne funkcje, a także zasady wyboru filmów i sposoby pracy z nimi. Zawarła również przykładowe scenariusze socjoterapeutycznej pracy z filmami. Pokrewną problematykę przedstawia Ismena Ładecka, która skupia się na etiudzie filmowej jako narzędziu działań profilaktycznych i pracy z grupą. W omówionych doświadczeniach z praktyki psychologiczno-trenerskiej autorka pokazuje, że metoda ta ma szeroki zakres zastosowania: w integracji, pracy z procesem grupowym, rozwijaniu twórczości, jak i w profilaktyce. W rozdziale prezentuje etiudę filmową w kontekście współczesnych zjawisk kultury, ukazuje podstawy skuteczności tej metody oraz korzyści z jej stosowania, a także omawia kolejne kroki pracy terapeutycznej wykorzystującej etiudę filmową: od przygotowania grupy, przez twórczą analizę podejmowanego zagadnienia, rozpisanie scenariusza, aż po realizację i propozycję wykorzystania gotowego wytworu. Opis etapów jest wzbogacony o przykłady technik, ćwiczeń i zabaw przydatnych w każdej fazie pracy.

Rozdział dziesiąty, autorstwa Ewy Cisło i Agnieszki Lasoty, przenosi czytelnika w świat poszukiwania własnej tożsamości i samoakceptacji w okresie adolescencji. W części pierwszej autorki zawarły rozważania teoretyczne dotyczące problemów nastolatków w zakresie poszukiwania i kształtowania tożsamości, poczucia własnej wartości, percepcji cielesności oraz rozwoju samowiedzy i samoakceptacji. Natomiast drugą część stanowią autorskie propozycje warsztatów socjoterapeutycznych dla młodzieży, które przez wykorzystanie introspekcji pozwalają lepiej zrozumieć siebie i innych. Ciekawe rozważania podjęła także Anna Ozga, która pochyliła się z kolei nad problematyką rozwijania wiedzy o sobie i innych przez młodzież z niepełnosprawnością intelektualną stopnia lekkiego w toku intencjonalnych oddziaływań psychoedukacyjnych. Autorka zauważa, że w procesie budowania osobowości jednostek niepełnosprawnych intelektualnie sprawą ogromnie ważną jest rozwijanie umiejętności bycia wśród ludzi. By przygotowywać adolescentów do tworzenia relacji z drugim człowiekiem, trzeba doskonalić ich umiejętności werbalnego i niewerbalnego komunikowania się: ujawniania siebie (z zachowaniem stosownych granic), nadawania informacji, a także pozyskiwania informacji zwrotnej, oraz cechy dobrego odbiorcy – słuchającego z uwagą i zrozumieniem.

Dopełnieniem teoretycznych rozważań są propozycje scenariuszy zajęć praktycznych. Interesujący dla czytelnika będzie zapewne kolejny rozdział, poświęcony metodom twórczej pracy z dziećmi i młodzieżą zagrożonymi niedostosowaniem społecznym, autorstwa Agnieszki Lasoty i Małgorzaty Banach. Autorki zaprezentowały wybrane historie dzieci i młodzieży opisane przez wieloletniego nauczyciela pedagoga, a także podjęły próbę nazwania, zdefiniowania problemów oraz propozycję działań socjoterapeutycznych ujętych z perspektywy psychologa praktyka; obie przez wiele lat pracowały w Ośrodku Wsparcia Dziennego dla dzieci i młodzieży w Krakowie. Proponowane metody pracy socjoterapeutycznej dotyczą problemów braku akceptacji, nieumiejętnego radzenia sobie z emocjami i rozwiązywania sytuacji konfliktowych. Na sytuację konfliktów, chociaż w innych realiach, również zwracają uwagę Agnieszka Lewicka-Zelent i Rafał Abramciów, autorzy rozdziału poświęconego sposobom rozwiązywania konfliktów przez wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Rozdział ostatni, zamykający publikację, autorstwa Aliny Kałużnej-Wielobób, został skupiony na problematyce treningu rozwijającego kompetencje emocjonalne, adresowanego do osób zdrowych: dorosłych i starszej młodzieży. W opracowaniu tym autorka przedstawiła ideę treningu, jego cele i reguły komunikacyjne.

Wyrażamy nadzieję, że prezentowana książka spotka się z życzliwym przyjęciem psychologów, pedagogów, terapeutów i nauczycieli, a zawarte treści przyczynią się do poszerzenia praktycznych umiejętności socjoterapeutycznych oraz staną się źródłem refleksji nad własnym warsztatem pracy z dziećmi i młodzieżą. Składamy podziękowanie wszystkim autorom za twórczy wkład i wysiłek, dzięki któremu ta publikacja powstała. Mamy nadzieję, iż interdyscyplinarne ujęcie problemu zaprezentowane w książce udowadnia skuteczność stosowania wielu różnorodnych metod w pracy socjoterapeutycznej.

Agnieszka Lasota
Jan Leszek Franczyk

Kraków, 2015 r.